

17 грудня виповнюється 140 років з дня народження Данила Щербаківського (1877-1927), етнографа, археолога, музейного діяча¹.

Данило Михайлович Щербаківський (17.12.1877 - 06.06.1927)

*український мистецтвознавець,
історик, археолог, етнограф,
музейний і громадський діяч, педагог.*

Народився в с. Шпичинці
Сквирського повіту Київської губернії
(нині - Ружинський р-н Житомирської

обл.), середню освіту здобув у Третій київській гімназії (1887-1897), вищу - на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира (1897-1901), який закінчив з дипломом першого ступеня й був залишений на кафедрі російської історії для підготовки до професорського звання (1902-1904). У 1904 р. мобілізований до війська, був учасником Першої світової війни як прапорщик і підпоручник 11-го мортирного паркового артилерійського дивізіону (1914-1917). Завершив життя самогубством, не витримавши цькування. Похований на території Києво-Печерської лаври.

З 1901 р. Д. Щербаківський займався педагогічною діяльністю - викладав історію в приватній жіночій гімназії А. Бейтель у Києві (1901-1904), історію та географію в державних чоловічій та жіночій гімназіях, на дворічних педагогічних курсах для підготовки вчителів початкових училищ в Умані (1906-1910), приватній жіночій гімназії М.Клуссінш та Сьомій гімназії в Києві (1910-1914). Данило Михайлович був одним із фундаторів вищої мистецької освіти в Україні, першим ученим секретарем, членом ради

---

¹ http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1813

мистецтва й почесним членом Української державної академії мистецтва. У 1920-х роках викладав історію українського мистецтва в Архітектурному, Художньому інститутах, Інституті пластичних мистецтв, Художньо-індустріальній профшколі (технікумі) у Києві, а також опікувався підготовкою молоді генерції мистецтвознавців у Київському археологічному інституті, на семінарі з українського народного мистецтва при Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Шевченка, гуртку «Студію» при Кабінеті українського мистецтва Всеукраїнської академії наук та на Науково-дослідній кафедрі мистецтвознавства.

У серпні 1910 р. Д. Щербаківський обійняв посаду завідувача (зберігача) етнографічного (народного мистецтва) та історичного (історико-побутового) відділів Київського художньо-промислового і наукового музею ім. Миколи II (з 1919 р. - Перший державний музей, з 1924 р. - Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка), перший з яких очолював до 1926 р., другий - до кінця життя. З 1912 р. - секретар комісії зі створення відділу «Старий Київ», з 1914 - член комітету музею. Щороку проводив експедиції до Київської, Подільської, Волинської, Чернігівської, Полтавської, Мінської губерній та керував експедиціями уповноважених осіб (кореспондентів музею), завдяки чому вдалося сформувати одну з найрепрезентативніших колекцій українського мистецтва. Брав активну участь в організації виставок, найзначніші з яких - виставка образотворчої спадщини Т.Шевченка (1911) і Г. Нарбути (1926), українських килимів (1924), «Український портрет XVII-XX ст.» (1925-1928).

Дослідник відіграв визначну роль в організації наукових українознавчих досліджень у галузі етнографії та мистецтвознавства, створенні й розбудові профільних науково-дослідних інституцій, визначенні стратегії їхньої діяльності, реалізації нагальних завдань. У 1907 р. Д. Щербаківський був обраний членом Українського наукового товариства в Києві, 1910 р. увійшов до Історичної секції, а 1912 р. став секретарем Етнографічної комісії Товариства. У 1920 р. ініціював відновлення роботи

Етнографічної комісії як окремої секції. Один з організаторів Музею антропології та етнології імені Ф. Вовка (1921), Етнографічного товариства (1925), постійний позаштатний член Етнографічно-фольклорної комісії Всеукраїнської академії наук.

У 1918 р. Данило Михайлович разом із колегами ініціював створення в складі Українського наукового товариства в м. Київ однієї з перших мистецтвознавчих структур - Секції мистецтв, де виконував обов'язки секретаря (1918-1919), члена термінологічної (з 1919) та керівника бібліографічної (з 1920) комісій, входив до складу редколегії. Водночас був членом Софійського комітету, а згодом - Софійської комісії Всеукраїнської академії наук. З 1924 р. - дійсний член і товариш (заступник) голови Всеукраїнського археологічного комітету, з 1925 р. - голова мистецького відділу установи. У 1920-х р. співпрацював з історичними установами Всеукраїнської академії наук, комісіями історії та мистецтва книги Українського наукового інституту книгознавства, Інститутом української наукової мови та ін.

З 1910-х рр. Д. Щербаківський брав активну участь у роботі Київського товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва та його Уманського відділення, виконував спеціальні доручення Імператорської археологічної комісії. Завдання збереження історико-культурного надбання українського народу спонукало вченого до активної участі в роботі інституцій, що виробили засади пам'яткоохоронної політики в часи української державності, сприяли продовженню цієї політики в роки радянської влади, а також здійснили основну практичну роботу з обліку, охорони й реставрації пам'яток культури в період гострих соціально-політичних катаклізмів (Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва в Україні, Культурна комісія при українській мирній делегації, Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини та його київський губернський комітет, Всеукраїнський археологічний комітет). Відіграв визначальну роль у

поверненні в Україну понад трьох тисяч золотарських виробів, вилучених 1922 р. у фонд боротьби з голодом.

Об'єктом мистецтвознавчих досліджень ученого була історія українського мистецтва, зокрема історія канонічного мистецтва пізнього Середньовіччя й Нового часу в його родовій та видовій різноманітності. Проблемно-тематичний спектр його досліджень включає питання іконографії та символіки сакрального мистецтва в цілому і євхаристійних композицій зокрема («Символіка в українському мистецтві. I. Виноградна лоза», 1921), стильової еволюції золотарських оправ XVI-XIX ст. і готичних впливів в українському золотарстві («Готичні мотиви в українському золотарстві», «Золотарська оправа книжки в XVI-XIX століттях на Україні», обидві — 1924; «Оправи книжок у київських золотарів XVII-XVIII ст.», 1926), типології та формології надгробних хрестів і фігур, генези й еволюції дерев'яної церковної архітектури («Деякі дрібниці українського церковного будівництва», 1913; «Українські дерев'яні церкви (короткий огляд розробки питання)», 1921; «Українське мистецтво. II. Буковинські і галицькі дерев'яні церкви, надгробні і придорожні хрести, фігури і каплиці», 1926), еволюції й класифікації давнього портретного малярства («Український портрет до кінця XVIII ст.», 1925), народної картини («Козак Мамай (народна картинка)», 1913), еволюції та ареальної специфіки килимарства («Виставка українських килимів», 1924; «Український килим (попередні студії)», 1927). Автор досліджень з історії музичного життя в Україні («Набор півчих в 1790 році в Малоросії для придворної капели», «Оркестри, хори і капели на Україні за панщини», «Програм для збирання відомостей про кріпацькі капели», усі - 1924), киевознавства («Реліквії старого київського самоврядування», «Перший театральний будинок у Києві та його садиба», обидві - 1925), етнографії («Сторінка з української демонології: вірування про холеру», 1924), охорони пам'яток історії та культури («Культурні цінності в небезпеці», 1927) тощо.

Додаткову інформацію можна знайти за посиланням
<http://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-40171390>

СХОДОЗНАВЕЦЬ АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ ЗНАВ ДО СОТНІ МОВ.²

15 січня 1871 року у Володимир-Волинському на Волині у російськомовній сім'ї народився Агатангел Юхимович Кримський, один із найвидатніших мовознавців світу. Батько, татарин з білоруським корінням, був учителем історії й географії, мати походила з відомого польсько-литовського роду, тож Агатангел не раз підкреслював своє цілковито неукраїнське походження, а проте казав: "Я родивсь і виріс на Україні та й українізувався", став українофілом.

Мовознавець Агатангел кримський

Рід його походив із тюрксько-татарського племені, один із предків був муллою, але після якогось гострого конфлікту 1696 року він змушений був тікати з Бахчисараю від помсти хана, перебратися в Литву й охреститися.

---

² АНЦИБОР Д. Сходознавець Агатангел Кримський знав до сотні мов. URL: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_shodoznavec-agatangel-krimskij-znav-do-sotni-mov/477261

Зважаючи на те, що він був вихідцем із Криму, його стали називати Кримським.

Дослідники досі б'ються, рахуючи, скількома мовами володів Агатангел Кримський. А він сам жартома відповідав: «Легше буде сказати, яких я мов не знаю». Цифра коливається від 60 до 100.

У три роки він умів читати, у п'ять пішов до училище в Звенигородці, куди переїхала сім'я, далі – навчання в Острозькій та Київській гімназіях і вступ до відомої Колегії Галагана. За цей час опановує французьку, німецьку, англійську, польську, грецьку, італійську, турецьку, латину. Тут же він знайомиться і з такими відомими постатями, як Михайло Драгоманов, Павло Житецький, Леся Українка, які дуже вплинули на молодого Агатангела.

До речі, Леся Українка присвятила свою драму «В катакомбах» «шановному побратимові А.Кримському». Не маючи щастя в особистому житті, Кримський лишався самотником. Дослідники, вивчаючи їхнє листування, говорять про не звичайні дружні стосунки, а таємне кохання Агатангела до відомої літераторки. Згадують також і вірш, який Павло Тичина присвятив Кримському на 60-ліття, в якому прямо говорилося про "вічно мрійну Лесю Українку».

Після закінчення Колегії він переїздить до Москви, де навчається у Лазаревському інституті східних мов. Закінчивши інститут, Кримський отримує дворічну стипендію для поїздки до Лівану й Сирії, а повернувшись до Москви, викладає в рідному інституті (з 25 років), стає професором східної літератури (у 30 років), пише серію підручників., перекладає Коран на російську.

У часи найбільшого зубожіння вчені писали твори на старих театральних афішах розчиненими у воді хімічними олівцями. А проте саме завдяки Агатангелу Кримському вдалося зберегти Академію від знищення, а згодом розширити її та збагатити книгозбірню.

Під час правління гетьманату Скоропадського 1918 року Кримський повертається до Києва, де дістає посаду вченого секретаря новоствореної

Української Академії Наук, а фактично нею й керує. Тут він також очолює історико-філологічним відділ, кабінет арабо-іранської філології. Під його керівництвом працюють комісії: правописна й діалектологічна, словника живої мови, історії мови. У 1919 році, з приходом більшовиків, існування Академії буквально жевріє, і Кримський випрошує пайки та одяг для співробітників. Влада також виділяє земельну ділянку для Академії, де вчені фактично власноруч заготовлюють дрова: приміщення, де знаходилася Академія (на вулиці Володимирській, 54), не опалювалося. Там було настільки холодно взимку, що чорнило замерзало. У часи найбільшого зубожіння вчені писали твори на старих театральних афішах розчиненими у воді хімічними олівцями. А проте саме завдяки Агатангелу Кримському вдалося зберегти Академію від знищення, а згодом розширити її та збагатити книгозбірню.

Заперечував теорію про «колиску трьох братніх народів», висуваючи натомість гіпотезу про українську мову, яка вже в XI ст. постала «як цілком рельєфна, цілком означена, яскраво-індивідуальна одиниця». Саме тоді Кримським зацікавлюються органи влади.

У цей же період професор викладає в Київському університеті, створюючи цілу школу орієнталізму в українській науці, пише низку праць, у яких доводить міцний зв'язок між культурою й мовами Близького Сходу й України. 1921 року він стає директором Інституту української наукової мови. На той момент він уже майже втратив зір через читання, тож йому постійно доводилося звертатися по допомогу. Його секретарем, його очима став Микола Левченко, якого він був усиновив і який пізніше став дослідником. Разом вони продовжували працювати, але плідна віддана робота триватиме до 1928 року. Кримський залишить не лише першокласні наукові праці з тюркології та семітології (серед яких 4-томна «Історія Туреччини та її письменства», «Історія Персії та її письменства»), але й з україністики (зокрема «Українська грамматика», «Давньокиївська говірка», «Українська мова. Звідки вона взялася і як розвивалася»). Він виступав категорично проти

«погодінської» теорії, заперечував теорію «колиски трьох братніх народів», висуваючи натомість гіпотезу про українську мову, яка вже в XI ст. постала «як цілком рельєфна, цілком означена, яскраво-індивідуальна одиниця». Саме тоді Кримським зацікавлюються органи влади. Почнуть переслідувати, позбавляти аспірантів, забиратимуть посади. Все ускладниться у 1929 році, коли влада почне справу проти СВУ. Академіків один за одним заарештовують. Кримський живе на одну пенсію, здоров'я його гіршає. Левченка також репресують, але він своїми свідченнями встиг урятувати від цієї ж долі Агатангела. У нього лишилася вагітна дружина, і Кримський одружується з нею, щоб "дати ім'я дитині".

Каганович запрошував укласти «Російсько-український словник», але Кримський рішуче відмовився: *«не хочу ризикувати своїм чесним ім'ям перед галичанами, що досі твердо вірили в мою непідкупну чесність і рішуче усуваюся від участі в Словникові, де безшабашно гарцюють усякі мовокалічники та мовозасмітники»*.

Пізніше почнуться загравання: 1941 року в Києві урочисто – з нагородою орденом Леніна – відзначать 70-річчя Кримського. Але вже за кілька місяців все зміниться. Війна застала його з прийомним сином Василем у Ялті. Не гаючи часу, вони рушили до Звенигородки, аби врятувати тамтешні й київські рукописи. На той момент Академію наук уже евакуювали до Уфи. **За кілька днів за Кримським приїдять працівники НКВС з постановою від 20 липня 1941 року, де його називають «ідеологом українського буржуазного націоналізму, який роками очолював націоналістичне підпілля».**

Присвячена Агатангелу Кримському поштова марка

Кримського разом з багатьма іншими представниками інтелігенції у холодних вагонах, відправляють до Казахстану. Є кілька версій його смерті. За однією з них, Агатангел Юхимович помер у кустанайській лікарні, що «славилася» своїм суворим режимом. Проте є сумніви стосовно його факту, адже досі невідоме місце його поховання. Можливо, професор так і не доїхав до Кустанаю й загинув у дорозі, як Л. Старицька-Черняхівська, О. Стешенко, І. Черкаський.

Офіційна дата смерті Кримського – 25 січня 1942 року. 1957 року його було реабілітовано.

Омелян Пріцак якось влучно сказав, що Агатангел Юхимович є «найкращим кримським подарунком Україні». Дослідники досі б'ються, рахуючи, скількома мовами володів Агатангел Кримський. А він сам жартома відповідав: «Легше буде сказати, яких я мов не знаю». Цифра коливається від 60 до 100. Він скаржився, що «нічого не може забути». Можливо, в цьому теж полягав великий секрет його феноменальної працездатності.

Люди свободи

https://www.youtube.com/playlist?list=PLitKIb_cEyqeOKa2XKWhbbUAZE6D12A

-0